

Mariina Paesalu: „Tunnistagem – õpetajate olukord on masendav, nad vajavad kiiret ja tõhusat abi.”

Mida õpetajaga ette võtta?

Mariina Paesalu

Lagedi põhikooli eesti keele ja kirjanduse õpetaja

Mis on lahti Eesti õpetajaga? Autori kogutud materjal kinnitab, et õpetaja on tööga äärmiselt üle koormatud, ta peab end iga päev pühendama eri liiki tegevusele, pidevalt ühelt ülesandelt teisele ümber lülitudes. Tagajärg on väsimus, närvilisus, loominguilisuse ja empaatilisuse vähesus.

„Õppeaine olgu õpetajal ka südames, mitte ainult mõistuses. Õpetaja hinges ongi see tuksuv punkt, millest kõik edenev elu koolis, kõik tundeerutused ja tundeliigutused õpilase hinge tulevad. /---/ Õpetaja peab kunstnik olema selles mõttes, et ta kõike väärtuslikku, lapsepärast, eluküllast selgelt kujutada suudab,” kirjutab Johannes Käis (Käis 1926). Olgu siia kõrvale toodud luuletaja Jürgen Rooste arvamus: „Õpetaja. Ei ole Eesti Vabariigis kuigi palju õpetajaid, sest jumala eest – ma tean, ma olen ise õpetaja ametis olnud –, see on raske. Oma elus olen ma ise kohanud ehk viitkuut tõelist õpetajat /---/. Tegelikult peaks iga õpetaja iga päev oma elus „inspireerima”. Siis kohtuksime hoopis teistsuguse tulevikuga” (Rooste 2006).

Parimate kavatsustega

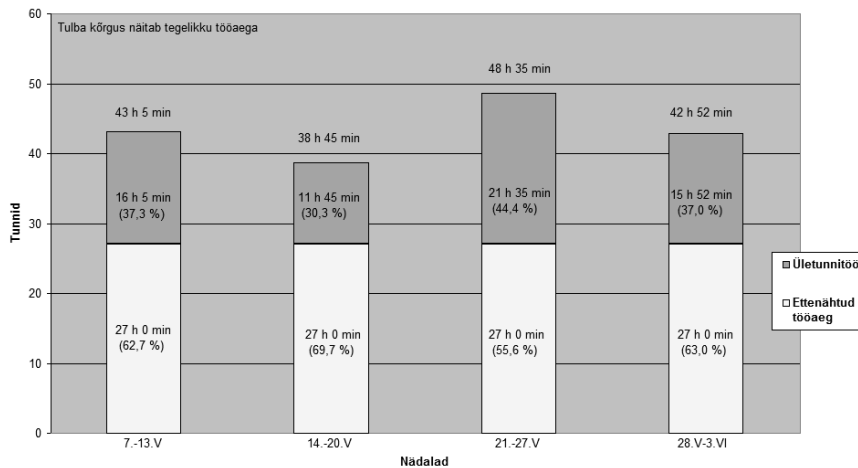
Küllap on valdav osa õpetajaid oma ameti valinud parimate kavatsustega.

Nad igatsevad olla kunstnikud, inspireerijad ning pingutavad iga päev kohusetundlikult selleks, et kool oleks õpilastele tõsise vaimse töö ja loomingu paik, kus nende mõistus, hing ja keha harmooniliselt areneksid. Paraku kostab õpetajate aadressil pidevalt nurinat: heidetakse ette mugavust, ükskõiksust, vähest erudeeritust, empaatiavõime ja loominguilisuse puudumist, närvilisust, ebaõiglust.

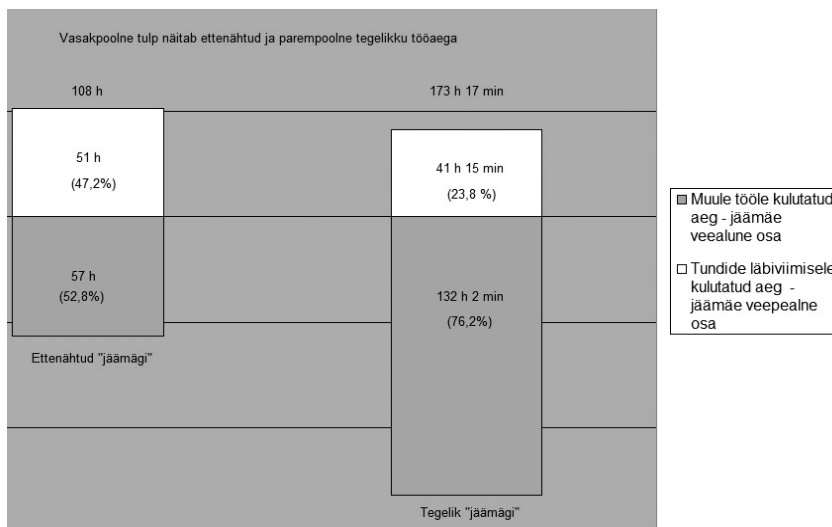
Olen 31-aastase staažiga emakeeleõpetaja ning enda ja arvukate kolleegide elule mõeldes läbi aegade tõdenud, et pedagoogide ränk töökoormus ja tegevuse killustatus on peapõhjus, miks ei suudeta täita ühiskonna nõudmisi. Andmaks selle veendumuse kinnituseks tõestusmaterjali, pidasin iseenda pedagoogilisele tegevusele kuluva aja kohta päevikut. Tahan oma vaatlustulemusi tutvustada ja esitada mõned ettepanekud.

Natuke taustast. Olen 1976. a Tartu riikliku ülikooli lõpetanud eesti keele ja kirjanduse õpetaja, kes peab koolitööd oma kutsumuseks. Olen paljuski Johannes Käisi mõttekaaslane, pooldades töökooli ideed, õpilase individuaalsuse arvestamist ja aktiivsuse virgutamist, õpetaja asumist valmisteadmiste jagaja positsioonilt vaimse tegevuse juhendaja rolli. Mulle on väga sümpaatne Johannes Käisi uskumine: „Kool peab noorsoo eluvõimeliseks kasvatama. Iga mõtlev inimene peab osakese, kuigi vast väikese osakese üldisest kultuuritööst tegema. Selleks aga peab kasvatus arendama kõiki temas peituvaid jõudusid ja võimeid” (Käis 1925).

Töötan väikeses põhikoolis, kus olukord õpilaste vaimseks tegevuseks pole kuigi soodne: õppetööd häirivad pidevalt tõsiste käitumishälvetega lapsed, koolimaja ei sobi nüüdisaegseks õppe-tegevuseks, aineõpetajad vahetuvad

Joonis 1. Ettenähtud (27 tundi) ja tegelik tööaeg, sh ületunnitöö 7.05.–3.06.2007.

Joonis 2. Tund – jäämäe veepealne osa õpetaja töös 7.05.–3.06.2007.

liialt sageli. Pedagoogilisele tegevusele kulutatud aja kohta olen päevikut pidanud 2006/2007. õppeaasta viimasel neljal nädalal, järgnenud suvise koolivaheaja tööpäevadel ning 2007/2008. õppeaasta neljal algusnädalal. Andmed olen kandnud tabelitesse.

Kooliaasta lõpp

Kõigepealt möödunud kooliaasta lõpust – milline oli ajakulu perioodil, mil enamasti ollakse väsinud, väikese töoviljakusega. Nädalakoormus oli siis 17 ainetundi (45-minutised tunnid), s.o 0,77 ametikohta. Andsin eesti keele ja kirjanduse tunde 6.–9. klassile, kus oli kokku 60 õpilast, peale selle olin 0,5 kohaga kooli raamatukoguhoidja. Minu ettenähtud tööaeg nädalas õpetajana oli

27, raamatukoguhoidjana 20 astronoomilist tundi.

Käesolevas kirjutises vaatlen ainult õpetajatööd. Üldise ettekujutuse tööle kulutatud ajast 7. maist 3. juunini nädalate kaupa annab joonis 1.

Selgub, et minu töö ei mahtunud ühelgi nädalal ettenähtud 27 tunni sisse. Ületunnitöö moodustas kogu tööajast 30,3–44,4%. Töönädala keskmine pikkus oli 43 tundi 19 minutit, ületunnitööd nädalas keskmiselt 16 tundi 19 minutit, nelja nädala peale kokku aga 65 tundi 17 minutit (37,7% nelja nädala kogu tööajast).

Üldlevinud arvamuse järgi on õpetaja põhitöö ainetundide läbiviimine, milleks kasutatakse suurem osa tööajast. Joonise 2 parempoolselt tulbalt leiame, et

minul kulus nelja nädala jooksul tundide andmisele keskmiselt 23,8% tööajast ja kõigele muule 76,2%.

Joonise vasakpoolne tulp näitab, et nende arvates, kes on kehtestanud pedagoogidele normkoormuse ja üldtöötaja pikkuse, peaksid tunnid võtma enda alla 47,2% ja muu tegevus 52,8% kogu tööajast. Joonise parempoolselt tulbalt on näha, et ma pole kõiki ettenähtud tunde andnudki (seda objektiivsetel põhjustel), aga kogu tööaeg oli sellest hoolimata ettenähtust 65 tunni 17 minuti võrra pikem.

Joonise 3 (vt lk 42) abil saab heita pilgu nelja nädala jooksul eri tööliikidele kulutatud ajale, tundide läbiviimise kõrval on seal veel 12 tegevust.

Pingereas kolmas alajaotus (muud ülesanded) jaotub omakorda osadeks. Neist mahukamad on keskkonnakirjandite kogumiku toimetamine, 8. klassi eesti keele üleminekuksam, tegelemine õpilasorganisatsiooniga TORE, mitmesuguste dokumentide täitmine. Kindlasti peab tähelepanu pöörama ka eri liiki tegevuste arvule ühes tööpäevas: see on aukartust äratav, ulatudes kaheteistkümmeni. Ühtlasi selgub, et õppeaasta viimasel kuul oli mul ainult kaks koolitööst vaba päeva.

Koolivaheajal tööd jätkub

On ikka väidetud, et koolivaheajagadel pole õpetajal midagi teha, need on õpetajale lisapuhkus. Minul olid 2007. a suvevaheaja kaks juuninädalat (4.–17.06.) ja üks augustinädal (6.–12.08.) sarnase tööruutuga ja neid võib vaadelda koos. Kulutasin ka siis nädalas koolitööle rohkem aega kui ettenähtud 27 tundi. Töönädala keskmine pikkus oli 31 tundi 22 minutit ja ületunnitööd tuli iga nädala kohta keskmiselt 4 tundi 22 minutit. 43,3% ajast on kulunud täiendavale õppetööle jäetud õpilastele, kõigile teistele töödele kokku 56,7%.

Peale nende kolme nädala oli mul suvel veel mitu tööpäeva: 14.–16. augustini Eesti emakeeleõpetajate seltsi koolitus; 22.–24. augustini koos õpilastega noorteorganisatsiooni TORE õppelaager; 27. augustil töö koolimajas, 29. augustil osalemine Harjumaa emakeeleõpetajate seminaril Kumus.

14.–29. augustini ületas mu tegevus ettenähtud töötaja piirid isegi rohkem kui

kevad: ületunnitööd oli päevas keskmiselt 4 tundi 4 minutit ning ületunnitöö moodustas kogu tööajast 43% (kevad: 37,7%).

Õppeaasta algus

Järgnevalt jõuame 2007/2008. õppeaasta algusse. Päevikut olen pidanud kolme septembri- ja esimese oktoobrinädala kohta, neljas septembrinädal jäi haiguse tõttu kõrvale. Minu nädalakoormus oli sel perioodil 12 ainetundi (45-minutised tunnid), s.o 0,55 ametikohta. Andsin eesti keele ja kirjanduse tunde 7.–9. klassile, kus oli kokku 36 õpilast, peale selle jätkasin 0,5 kohaga tööd raamatukoguhoidjana. Ettenähtud tööaeg nädalas õpetajana oli 19 astronoomilist tundi 15 minutit, raamatukoguhoidjana ikka 20 astronoomilist tundi.

Jooniselt 4 (vt lk 42) näeme, kui palju kulus tööle aega õppeaasta algusnädalail, mil olin puhanud, lootusrikas, ergas.

Töö ei mahtunud ka uue õppeaasta alguses ettenähtud tööaja sisse. Ületunnitöö moodustas kogu tööajast 35,1–48,9%. Töönädala keskmine pikkus oli 35 tundi 25 minutit, kuigi ette oli nähtud ainult 19 tundi 15 minutit. Ületunnitööd on nädalas tehtud keskmiselt 16 tundi 10 minutit, nelja nädala peale kokku 64 tundi 40 minutit (45,6% nelja nädala kogu tööajast).

Kuigi ainetunde oli nädalas kevadega võrreldes viie võrra vähem, on minu ületunnitöö olnud ainult 37 minutit lühem ja ületunnitöö osatähtsus hoopiski suurenenud 7,9%. Põhjus väga lihtne: nädalas antavate ainetundide arvu vähenemine 17 tunnilt 12-le on andnud võimaluse teha oma tööd põhjalikumalt. Näiteks olen palju rohkem aega kulutanud tundide ettevalmistamisele. Eelmise õppeaasta viimasel neljal nädalal on mul kulunud tundideks valmistamisele ainult 9,1% kogu tööajast (nädalas keskmiselt 3 tundi 56 minutit, ühe ainetunni jaoks keskmiselt 17 minutit), uue õppeaasta algusnädalail aga hoopiski 26,1% (nädalas keskmiselt 9 tundi 14 minutit, ühe ainetunni jaoks keskmiselt 48 minutit).

Joonis 5 (vt lk 42) näitab, et 2007/2008. õppeaasta esimese nelja töönädala jooksul olen kulutanud tundide läbiviimisele kogu tööajast 24,4%, muule

pedagoogilisele tegevusele 75,6% (ümmarguselt ¾!).

Meenutagem, et kevadel kulus tunniandmisele 23,8% kogu tööajast.

Jooniselt 6 (vt lk 43) on näha, kuidas jaotus õpetaja tööaeg septembris-oktoobris nelja nädala jooksul eri tööliikide vahel.

Selgub, et elu on olnud uue õppeaasta alguses sama kirju kui eelmise õppeaasta lõpul. Tähelepanu tasub osutada asjaolule, et ajakulu poolest on kolmandal kohal ikka muud ülesanded – enim on aega nõudnud kirjandusviktoriini koostamine, uurimistöõde juhendamine, õpilasorganisatsiooniga TORE tegelemine.

Tööpäevad olid õppeaasta alguses sama killustatud kui kevadel. Joonis 7 (vt lk 43) näitab nii kevadise kui ka sügisese vaatlusperioodi kohta, mitut eri tööülesannet pidin päevas täitma (tööliikide arv on siin vertikaalteljel, horisontaalteljel on nädalad päevade kaupa).

Selgub, et olen tegelnud koolitööga ka laupäeval ja pühapäeval, eriti kevadel, kui ainetundide arv nädalas ja õpetatavate laste arv oli suurem.

Ei mahu raamidesse

Ülevaade minu tööle kulutatud ajast 7. maist 7. oktoobrini andis loodetavasti pisut aimu sellest, et isegi väikese kooli pedagoogi tegevus ei mahu etteantud ajaraamidesse (ületunnitööd nädalas 16 tundi!) ja õppetund on tõepoolest jäämäe veepealne osa (alla 25% kogu tööajast!).

Võidakse väita, et ma ei oska oma aega otstarbekalt kasutada, millest ongi tingitud ületunnitöö. Selle arvamuse kummutamiseks heitkem veel kord pilk joonistele 3, 6 ja 7. Ajamahukamad tööliigid on muidugi tundide ettevalmistamine ja läbiviimine ning õpilaste kirjatööde parandamine, teised ülesanded nõuavad igaüks eraldi vahel ainult 10–20 minutit, aga neid on palju ja kokku kulub päevas nendelegi mitu tundi – nii kujunebki hämmastust tekitav hulk ületunnitööd, mida kõrvaltvaataja ei märka.

Tööpäeva suurest killustatusest kõneldes tuleb arvestada ka seda, et olin 0,5 kohaga raamatukoguhoidja. Teine amet tõi päeva paar tööliiki veel juurde ning iga natukese aja järel tuli ümber lülituda uuele tegevusele. Kuidas mõjus

see süvenemisevõimele, töötamiskiirusele ja loovusele?

2007. a sügisel oli mul ainult 0,55 õpetajakohta (12 ainetundi!), aga minu kui õpetaja töönädala keskmiseks pikuseks kujunes 35 tundi 25 minutit ettenähtud 19 tunni 15 minuti asemel – 35 nädalatunniga peaks hakkama saama täiskohaga töötav pedagoog!

Koolides valitseva kaadripuuduse tõttu ei tööta paljud pedagoogid nädalas mitte normkoormusega 22–24 tundi, vaid annavad üle 30 tunni. Neil on ainetunde kolm korda ja õpilasi 4–5 korda rohkem kui siinkirjutajal. Kui pikk on siis nende töönädal? Suudavad nad oma tööd teha nõnda, nagu igatsevad?

Kogutud materjali analüüs peaks andma vastuse küsimusele, mis on lahti Eesti õpetajaga. Lühidalt: õpetaja on tööga äärmiselt üle koormatud, ta peab iga päev pühendama end eri liiki tegevusele ja selle juures pidevalt ühelt ülesandelt teisele ümber lülituma. Sellest tulenebki õpetaja suur väsimus, närvilisus, loominguilisuse ja empaatilise vähesus. Tal pole kuigi palju aega ega jõudu ennast täiendada, mistõttu pole ta piisavalt erudeeritud. Kuidas õpetaja olukorda parandada?

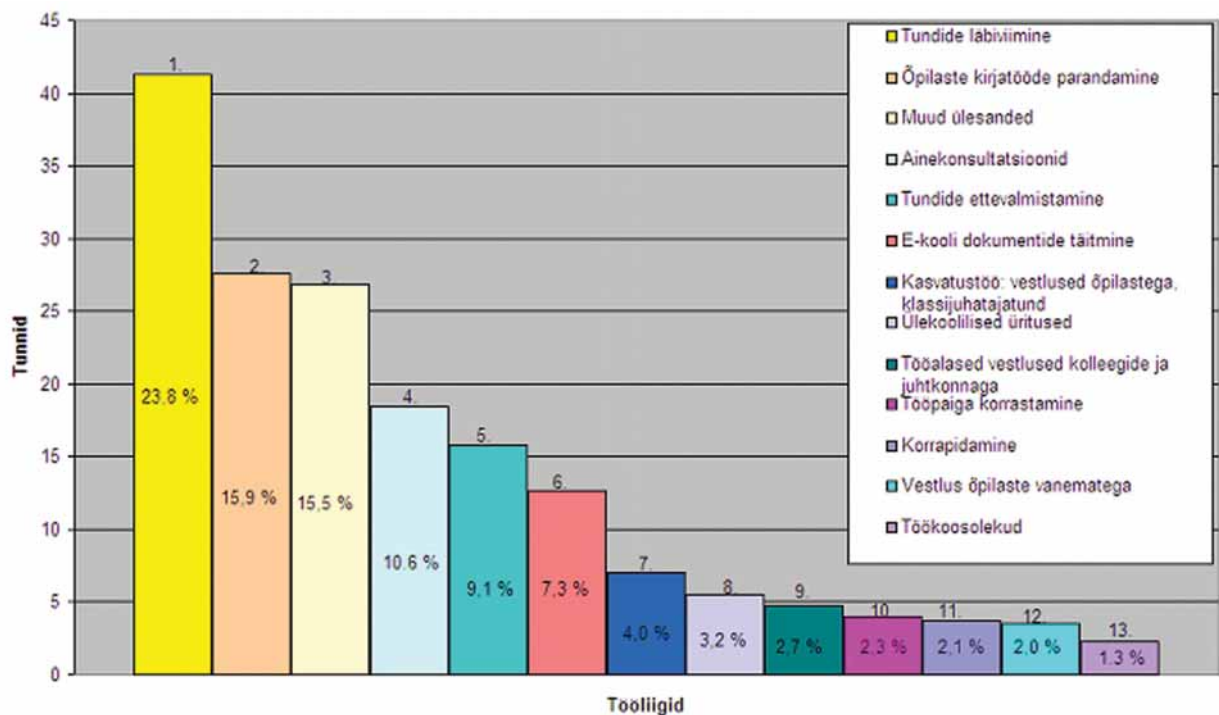
Ettepanekud

1. Vähendada õpetaja normkoormust poole võrra. Kui pedagoog, kes on ühtlasi klassijuhataja, annaks nädalas 12 ainetundi (praegu on ette nähtud 22–24), suudaks ta oma tegevuse mahutada 35-tunnisesse töönädalasse ning jääks aega ka vaimu ja hinge harida. (Meenutagem: Nõukogude ajal oli õpetaja normkoormus 18 ainetundi nädalas!)

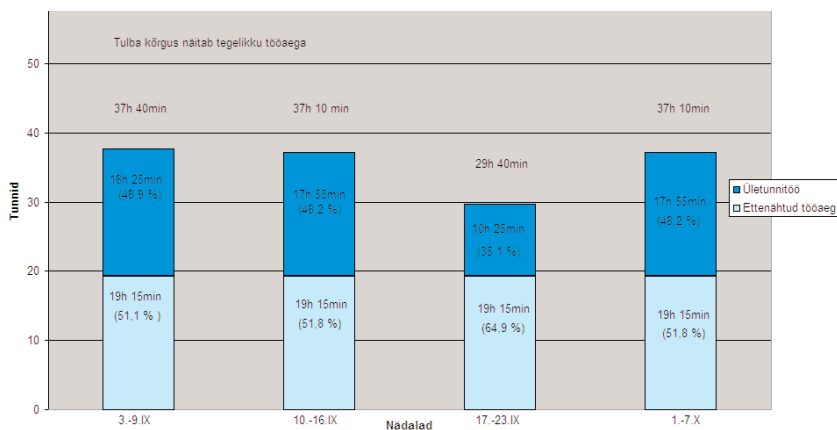
2. Määrata täpselt kindlaks ülesanded, mida iga õpetaja peab täitma lisaks ainetundide andmisele. Kogu muu töö eest, mis nende hulka ei kuulu, maksta lisatasu.

3. Ühes klassis tohib õpilasi olla kuni 12. Sel juhul jaksab õpetaja end praeguste rahutute noorte hulgas kenasti kehtestada ning nende kirjatöid hoolikalt parandada.

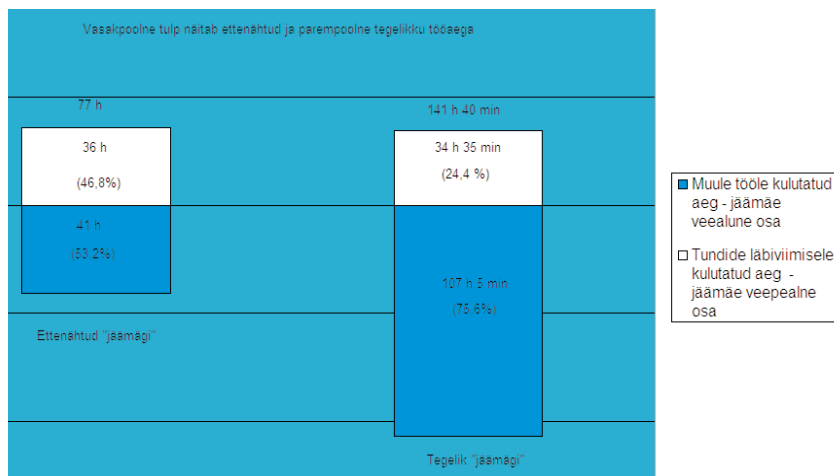
4. Muuta oluliselt õpetajate atesteerimise nõudeid. Praegu oodatakse vanemõpetajalt ja metoodikult liiga palju koolivälisest tegevust, nii et selle kõrval ei jää enam kuigi palju aega põhitööks.

Joonis 3. Eri tööliikidele kulutatud aeg 7.05.–3.06.2007.

Joonis 4. Ettenähtud (19 t 15 min) ja tegelik tööaeg, sh ületunnitöö 3.–23.09.; 1.–7.10.2007.

Joonis 5. Tund – jäämäe veepealne osa õpetaja töös 3.–23.09.; 1.–7.10.2007.

5. Üks tööpäev nädalas jätta ainetundidest vabaks, et õpetaja saaks kodus või raamatukogus pühenduda tõsisist süvenemist nõudvale vaimsele tegevusele.

6. Hõlbustamiseks tundide ettevalmistamist, on õpetajale vaja võimalikult palju heal tasemel õppematerjali; aega aitavad kokku hoida ka arusaadava sisuga õpikud.

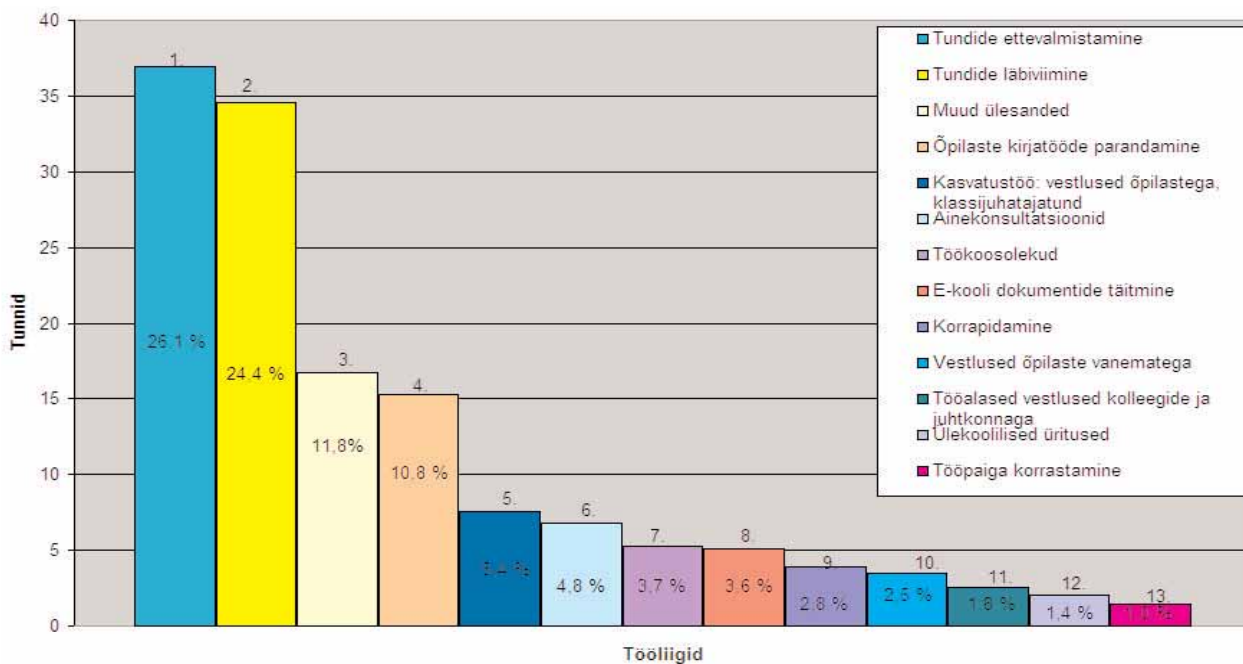
7. Põhikoolideski peavad olema heal tasemel arvutiklass ja raamatukogu, keemia-füüsikakabinet, muusika-, tööõpetuse ja kunstiklass, sobivad ruumid pikapäevarühma, õpilasorganisatsioonide ja ringide tegevuseks, mängutuba algklassilastele. Kõik see võimaldaks õpetajal operatiivsemalt ja loomingulisemalt tegutseda.

8. Ka väike kool vajab täiskohaga õppealajuhatajat, raamatukoguhoidjat, huvijuhti, psühholoogi, logopeedi, sotsiaalpedagoogi, parandusõppe läbiviijat, infojuhti.

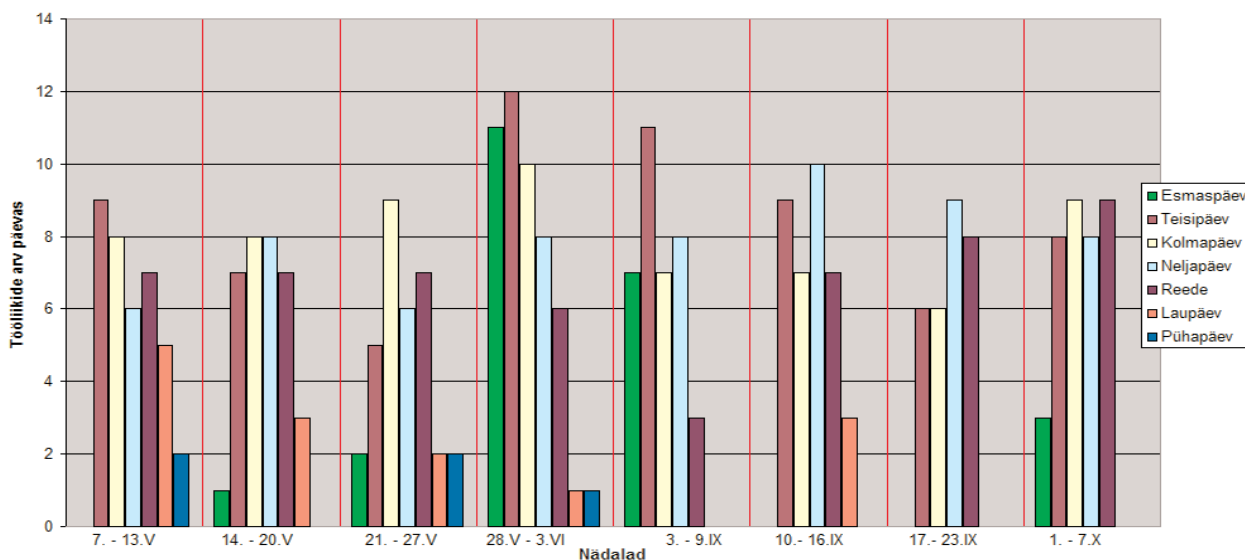
9. Kõigis koolides on vaja sisse seada nn tunnirahuklass, kuhu saadetakse õpilased, kes takistavad kaaslaste tööd. Sealne järelevalvaja ja kasvataja peab olema otseselt selleks tööks palgatud.

10. Väikestesegi koolidesse tuleb võtta tööle turvamees.

11. Õpetajad peaksid saama väärilist palka (näit 30 000 kr kuus), mis peaks

Joonis 6. Eri tööliikidele kulutatud aeg 3.–23.09.; 1.–7.10.2007.

Joonis 7. Eri tööliikide arv päevas 7.05.–3.06.; 3.–23.09.; 1.–7.10.2007.

tõusma staaži järgi (näit iga töötatud aastaga 500 kr).

12. Omavalitsustel tuleks õpetaja-ametit senisest rohkem väärtustada: 1) ametikorteri võimalus (mille eest ei peaks üüri maksma); 2) tasuda õpetaja kütte ja elektri teatud osa eest; 3) korraldada soodsa hinnaga (või tasuta) kultuurireise kodu- ja välismaale.

13. Korralikult välja arendada õpetajate täienduskoolituse süsteem; koolitustel peab saama osaleda tööajast.

14. Viletsas olukorras koolimajad kii-

resti renoveerida – meeldivates tingimustes sujub nii õpetamine kui ka õppimine.

15. Hakata süstemaatiliselt koolitama lapsevanemaid (koolitused imikute ja väikelaste emadele juba on!). Õppimise ja käitumisraskustega õpilaste vanematele peaks see olema kohustuslik.

16. Reguleerida seadusega lapsevanemate vastutus oma laste käitumise ja õppeedukuse eest.

17. Luua erikoolid ränkade käitumishälvetega õpilastele.

Küllap tunduvad mõned ettepanekud liiga julged ja nõuavad elluviimiseks võimsaid investeeringuid. Aga tunnistagem, et õpetajate olukord on masendav, õpetajad vajavad kiiret ning tõhusat abi.

Kirjandus

Käis, J. (2004) Õpetuse põhiküsimusi. *Kooliraamat*. Koost Eisen, F. Tartu: Ilmamaa, 36.

Käis, J. (2004) Töökool. *Kooliraamat*. Koost Eisen, F. Tartu: Ilmamaa, 21.

Rooste, J. (2006) Positiivne programm: Toomas Liiv, otsingul. *Looming* 12, 1872.